

В.І. Мельник, д-р екон. наук, доцент

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету

ЯКІСТЬ ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО САДІВНИЦТВА

В роботі обґрунтовано пріоритетність забезпечення якості та екологічної безпеки вітчизняного садівництва. Виділено особливості механізму управління екологічною безпекою та напрями забезпечення екологічно чистого виробництва продукції садівництва. Досліджено питання комплексного і системного удосконалення організаційно-виробничих чинників функціонування сільськогосподарських підприємств на основі врахування природно-економічних факторів з дотриманням екологічної безпеки виробництва та запропоновано напрями покращення ситуації щодо екологізації виробничих процесів та реалізації екологічної складової у садівництві.

Ключові слова: садівництво, якість продукції, екологічна безпека, екологічно чисте виробництво.

Постановка проблеми. Визначення пріоритетів розвитку садівництва потребує обґрунтування стратегічних орієнтирів по формуванню потенціалу для збільшення виробництва конкурентоспроможної садівницької продукції. При цьому виникає потреба у розробці та застосуванні нових підходів до оцінки окремих складових досягнення поставлених завдань, що стосуються сфери управління, економіки, фінансів та екологічної безпеки виробництва.

З метою забезпечення реалізації екологічної складової у садівництві необхідно дотримуватись якісних параметрів в процесі виробництва плодоягідної продукції; раціонально використовувати наявний природно-ресурсний потенціал регіонів вирощування садів та ягідників; впроваджувати ресурсозберігаючі технології виробництва та інтегровані системи біодогляду за рослинами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині увага багатьох науковців зосереджена на проблемі виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Проблеми підвищення екологічної безпеки розглядаються в працях: В. Борисової, В. Гапотій, М. Гладія, Б. Данилишина, А. Іванченко, М. Калінчика, О. Карасьова, П. Коренюка,

М. Кочерги, А. Орлова, Г. Погріщук, О. Ульяновченко, О. Фурдиченко та ін. Економічному зростанню галузі садівництва присвячені роботи: М. Артеменка, О. Гуторової, О. Єрмакова, В. Рудьова, О. Тупчій, В. Уланчука, Д. Харківського, І. Червена, О. Шестопаля, В. Юрчишина та ін. Проте, висока ефективність виробництва продукції садівництва в перспективі може бути забезпечена лише за умови комплексного і системного удосконалення організаційно-виробничих чинників функціонування сільськогосподарських підприємств на основі врахування природно-економічних факторів з дотриманням екологічної безпеки виробництва та їх розбудови на базі чіткої та виваженої політики.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є обґрунтування пріоритетності забезпечення якості та екологічної безпеки у складі компонент конкурентоспроможності вітчизняного садівництва. В процесі розвитку екологічного виробництва необхідно вирішити ряд проблем, основними з яких є: створення внутрішнього ринку екологічно чистої продукції; підвищення ефективності системи екологічного менеджменту; розвиток агроекологічної інфраструктури; розвиток екологічних агротехнологій, збільшення обсягів виробництва органічної продукції та ін.

Виклад основного матеріалу досліджень. Розвиток екологічного виробництва плодоягідної продукції на території нашої країни обумовлений, насамперед, необхідністю оздоровлення населення, особливо дітей. Адже споживання екологічно чистої продукції садівництва сприяє нормальному росту та розвитку дітей, профілактиці захворювань, створює умови для адекватної адаптації організму до умов навколишнього середовища.

Продовольча безпека та забезпечення населення безпечними і якісними продуктами аграрного виробництва, а також вихід на світовий ринок може бути реалізовано лише за умови впровадження міжнародних стандартів та нормативів і сертифікації виробництва, застосування міжнародного досвіду та практики ведення сільського господарства, сучасних екологічно безпечних технологій, у т.ч. органічних, екологічного використання ресурсів агросфери і дотримання жорсткого контролю на всьому технологічному ланцюзі виробництва продукції [1]. Все це в комплексі забезпечить стабільне виробництво високоякісних та безпечних харчових продуктів і знизить рівні ризиків виникнення небезпек для життя та здоров'я населення. При визначенні якості продукції необхідно керуватися положеннями міжнародної

організації зі стандартизації (ISO-9000 – стандарт управління якістю та ISO-14000 – стандарт управління якістю довкілля та екологічної безпеки).

При цьому не можна не відзначити труднощі, які виникають при впровадженні технологій екологічно чистого виробництва в Україні: брак кваліфікованих фахівців, відповідної системи сертифікації, сучасної законодавчої бази, яка повинна враховувати світові та європейські тенденції. Багаторічний досвід, який напрацьовано країнами Європейського Союзу, такими як Німеччина, Нідерланди, Австрія може бути використано державами, що впроваджують технології екологічно чистого виробництва в рамках діяльності Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM). Так, стратегічним напрямком розвитку цілого ряду країн є перехід на біологічні технології виробництва продуктів харчування.

Інтеграція України у світовий економічний простір обумовлює необхідність у переведенні вітчизняного аграрного виробництва на якісно новий – інноваційний розвиток та вимагає сформувати сучасну ринкову технологічну і технічну політику. Останніми роками у технологіях виробництва сільськогосподарської продукції відбуваються кардинальні зміни [2]. Рушійною силою економічного зростання є розвиток інноваційних високопродуктивних технологій які здатні забезпечити світові стандарти якості продукції та прибутковість галузі садівництва.

Нині вкрай важливо здійснити перехід від екстенсивної до прогресивної інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання. Тільки на основі інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку промислового садівництва можна досягти докорінну техніко-технологічну та організаційно-економічну модернізацію галузей агропромислового виробництва, радикально підвищити його ефективність [3, с. 67-76]. При цьому, на нашу думку концептуально важливим має бути фактор екологічної безпеки продукції садівництва.

Для підвищення ефективності відтворювальних процесів у садівництві необхідно врахувати кількісні і якісні ознаки цих чинників і відібрати з них ті, які на кожному конкретному етапі розвитку галузі мають вирішальне значення. Забезпечення екологічно чистого виробництва продукції садівництва є одним з пріоритетів здійснення таких процесів.

Поряд з оцінкою екологічних впливів в рамках проектно-інвестиційного аналізу, тобто аналізу запланованих, передбачуваних господарських рішень, дослідженню має підлягати проблема врахування

екологічних факторів у рамках діючого виробництва на різних рівнях економіки.

Щодо якості продукції садівництва, – товаровиробнику для забезпечення конкурентоспроможності власної продукції потрібно системно здійснювати оцінку кон'юнктуру ринку садівницької продукції контролювати якість продукції та рівень виробничих витрат. А саме, до показників якості плодоягідної продукції віднесено: вміст небезпечних речовин; показники якості товару, що передбачені чинними стандартами, нормами, рекомендаціями (розмір плодів, ягід, їх смакові якості, форма, ураженість хворобами, забарвлення тощо); здатність продуктів до зберігання, промислової переробки, транспортування.

Основні вимоги щодо конкурентоспроможності садівницької продукції зводяться до наступних позицій: якість товару має бути не нижчою за аналоги на тому чи іншому ринку; собівартість продукції має бути нижчою ніж у конкурентів; виробництво товару має бути рентабельним; продукція повинна бути експортноздатною та відзначатися експортною привабливістю.

Екологобезпечному розвитку має сприяти також реалізація визначених пріоритетів сільського господарства, а саме: з метою підтримки екологобезпечних методів здійснення сільської господарської діяльності необхідно широко використовувати його субсидування; запровадити податок на використання промисловими господарствами та фермами хімічних добрив, особливо пестицидів.

Покращенню ситуації щодо екологізації виробничих процесів у садівництві сприятиме розробка дієвого механізму управління екологічною безпекою. Його можна розглядати як систему організаційно-економічних заходів, що стосуються використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища при здійсненні виробничої діяльності, що означає наявність взаємопов'язаних організаційно-адміністративних та економічних заходів. Так, планування, розробка, введення, виконання та контроль цільових програм здійснюються за допомогою механізму управління екологічною безпекою. В них містяться елементи економічного впливу.

Зокрема, контроль за встановленими державою нормами здійснюється адміністративними методами, але при цьому він супроводжується штрафами, тобто відбувається економічний вплив на природокористувачів. У більш вузькому значенні економічний механізм включає лише економічні заходи, без адміністративного впливу. Наприклад, споживачі готові платити більше за екологічно чисті продукти,

що стимулює сільськогосподарських виробників виготовляти такі продукти. Концепція економічного механізму, вибір конкретних заходів залежать від вирішення питання про цілі розвитку економіки конкретного сектора національного господарського комплексу або регіону [4].

Стабільність екологічного законодавства, відсутність в ньому прогалин та комплексність охоплення предмету правового регулювання, наявність чіткої екологічної політики на всіх рівнях, роботи державних та не державних органів, що здійснюють екологічне управління в цілому, або його окремі аспекти – ці та інші чинники впливають на можливість нашої держави вирішувати екологічні проблеми та запобігати виникненню нових. На жаль, проводячи екологічний моніторинг, та з огляду на сучасний стан розвитку міжнародних відносин, можна із впевненістю констатувати, що більшість їх негативних екологічних факторів ще не знайшли свого вирішення в національному законодавстві або мають декларативний характер [5, с. 121].

Отже, підвищення екологічної безпеки продукції має бути досягнуто шляхом:

- розробки та затвердження екологічних стандартів і нормативів та запровадження державного нагляду за їх жорстким додержанням;
- запровадження сертифікації продуктів харчування щодо відповідності їх екологічним стандартам, нормативам і вимогам екологічної безпеки;
- здійснення радіологічного та токсикологічного контролю продуктів харчування тваринного й рослинного походження на ринках і базах по заготівлі, переробленню, зберіганню та реалізації продукції;
- вилучення, утилізації або знищення продукції у разі забруднення її радіонуклідами понад встановленні норми, а також заборони виробництва, перероблення та реалізації радіоактивно забрудненої продукції;
- підвищення відповідальності за порушення санітарних, технологічних та екологічних умов щодо виробництва, транспортування, зберігання та продажу харчової продукції або сировини для її виробництва кожним суб'єктом такої системи та введення жорстких санкцій за спричинення шкоди кінцевому споживачу.

Імпорт в Україну їстівних плодів здійснюється переважно приватними підприємцями за зовнішньоекономічними угодами. Незважаючи на те, що багато країн світу мають товарні надлишки тих чи інших груп плодів і ягід, структура імпорту їх в Україну особливо за окремими видами має монополістичний характер. Так, 95,1% зерняткових

ввозиться з Польщі, 93,2 % бананів – з Еквадору, 43,3 і 35,2 кісточкових – відповідно з Греції та Іспанії, 44,4 і 19,6 % всього обсягу цитрусових припадає на Туреччину й Єгипет; свіжі ягоди імпортуються переважно з Туреччини і Греції [6, с. 107].

З метою підвищення захисту споживчого ринку від проникнення на нього недоброякісних імпортованих товарів і фальсифікованої продукції необхідно активізувати роботу по гармонізації нормативних документів з прийнятими в ЄС, вдосконалювати механізми взаємодії щодо дотримання екологічних норм між державами, провести експертизу законодавчої бази по стандартизації продукції з метою її упорядкування, а також розробити нові підзаконні акти, які мають передбачати:

- розроблення системи сертифікації виробництва продовольчих товарів та імпортованої харчової продукції;
- сертифікацію вітчизняного й імпортованого технологічного обладнання;
- ліцензування виробництва найважливіших видів продовольства, в т.ч. плодової та ягідної продукції з метою гарантування їх високої якості.

Головним принципом розвитку галузі має стати екологізація всіх її складових з орієнтацією на впровадження досягнень науково-технічного прогресу. З метою поетапної реалізації концепції інноваційного розвитку необхідна розробка системи ідей та уявлень, що визначає цілі розвитку та напрями екологізації виробництва.

Висновки. Стратегічними пріоритетами розвитку садівництва України є: підвищення якісних параметрів виробництва; доведення кількісних показників до рівня забезпечення внутрішніх потреб та зростання частки експорту плодів та ягід; розширення ринків збуту плодоягідної продукції; раціональне використання інвестиційних та матеріально-технічних ресурсів; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування багаторічних насаджень; дотримання екологічних вимог в процесі виробництва; поглиблення територіальної спеціалізації; застосування моделі регіональної організації взаємозв'язків кластерного типу; структурна перебудова організаційно-економічного механізму відтворення в галузі на інноваційній основі.

Розвиток екологічного виробництва плодів та ягід також буде сприяти створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості, нових можливостей і перспектив для фермерських господарств та інших соціальних переваг, які є надзвичайно актуальними для України.

Бібліографічний список: 1. Фурдиченко О.І. Якість і безпечність

сільськогосподарської продукції в контексті продовольчої безпеки України // О.І. Фурдиченко, О.С. Дем'янюк // Агроекологічний журнал. – 2014. – № 1. – С. 7–12. 2. Тупчий О.С. Стратегія інноваційного розвитку промислового садівництва / О.С. Тупчий // Економічні проблеми модернізації та інноваційного розвитку промисловості: ювілейна Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей, Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. – С. 272-274. 3. Шестопаль О.М. Теоретико-методологічні основи (нова парадигма) та складові Національної програми поступу промислового садівництва України: макрогалузевий аспект / О.М. Шестопаль, П.В. Кондратенко, Л.О. Барабаш. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 140 с. 4. Орлов А.И. Проблемы управления экологической безопасностью / А.И. Орлов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ekolog.org/books/1/6_1_1.htm 5. Гапотій В.Д. Окремі аспекти адаптації національного законодавства до європейського з питань захисту навколишнього середовища / В.Д. Гапотій // Вісник Сумського національного аграрного університету. – (Серія: Економіка та менеджмент). – 2009. – Вип. 8 (37). – С. 121–125. 6. Гуторова О.О. Маркетингова стратегія розвитку садівництва: теоретико-прикладний аспект: монографія / О.О. Гуторова, С.В. Шерстюк / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2013. – 232 с.

В.И. Мельник. Качество и экологическая безопасность как приоритеты развития отечественного садоводства. В работе обосновано приоритетность качества и экологической безопасности отечественного садоводства. Выделены особенности механизма управления экологической безопасностью и направления обеспечения экологически чистого производства продукции садоводства. Автором исследованы вопросы комплексного и системного усовершенствования организационно-производственных факторов функционирования сельскохозяйственных предприятий на основе природно-экономических особенностей с учётом экологической безопасности производства, а также предложены направления улучшения ситуации по экологизации производственных процессов и реализации экологической составляющей в садоводстве.

Ключевые слова: садоводство, качество продукции, экологическая безопасность, экологически чистое производство.

V.I. Melnyk. Quality and environmental safety as priorities the development of domestic horticulture. The paper substantiates the priority of quality assurance and environmental safety in the components of the

competitiveness of domestic horticulture. Research in this direction is due to the need to address issues concerning the internal market environmentally friendly products; improving the efficiency of environmental management systems; development of ecologically safe agricultural technologies, increase production of organic products. Noted the difficulties that arise in the implementation of clean technologies in Ukraine: lack of qualified experts, the appropriate certification system, modern legislative framework, which should take into account the global and European trends. The socio-economic development prospects and directions of providing differentiated environmentally cleaner production horticulture. Highlighted features of the mechanism of environmental safety. The author studied the issue comprehensive and systematic improvement of the organization and functioning of factors of production farms based on consideration of natural and economic factors in compliance with environmental safety and production lines suggested improvements on the greening of production processes and implementation of the environmental component in horticulture. It is noted that to ensure the competitiveness of its products need systematically to evaluate market conditions horticultural production control product quality and level of production costs. Indicators quality products include: the content of hazardous substances; quality goods, provided applicable standards, regulations, guidelines (size fruits, berries, their taste, shape, disease prevalence, color, etc.); the ability of the products to the storage, industrial processing and transportation. The author concludes that the strategic priorities of Ukraine gardening are: improving the quality parameters of production; proof of quantitative indicators to ensure domestic needs and increase the share of exports of fruits and berries; expand markets for products; investment and efficient use of inputs; introduction of innovative technology-intensive cultivation of perennial crops; compliance with environmental requirements in the production process; deepening territorial specialization; the use of regional models of cluster-type relationships; restructuring of the organizational and economic mechanism of reproduction in on innovative basis. The development of ecological production of fruit and berries will also help create new jobs in rural areas, new opportunities and prospects for farmers and other social benefits that are extremely important for Ukraine.

Keywords: horticulture, product quality, environmental safety, environmentally friendly production.